

Lăzile de documente ale lui Sámuel Bíró din Mărtiniș și Klára Daniel din Vârghiș. Două cabineturi cu structură inedită din primul deceniu al secolului al XVIII-lea

György Németh

Introducere

În prelegerea ținută cu ocazia celei de-a XIX-a ediții a Simpozionului de Perfecționare a Restauratorilor Maghiari din Transilvania, la Odorheiu Secuiesc, intitulată *Lăzile cu documente ale lui Sámuel Bíró din Mărtiniș și Klára Daniel din Vârghiș – Două dulapuri de cabinet cu structură neobișnuită din primul deceniu al secolului al XVIII-lea* a avut loc prezentarea unui tip special de mobilier, necunoscut în istoria mobilierului din Ungaria, și – după cunoștințele noastre de până acum – chiar din Europa. Ținând seama de obligațiile profesionale ale restauratorului poate părea neobișnuită o cercetare referitoare la un domeniu special al istoriei mobilierului european, și anume la apariția mobilelor plurifuncționale (transformabile), ale cărei rezultate obținute până acum le publicăm în prezenta lucrare, completându-le cu descrierea restaurării dulapului de cabinet păstrat în colecția Muzeului de Arte Aplicate din Budapesta.¹

Prezentarea primei etape a cercetării (1994–2008)

Cercetarea a început acum mai bine de 20 de ani, cu analizarea unui obiect special, păstrat în colecția Muzeului de Arte Aplicate, a cărui restaurare a fost efectuată ca lucrare de diplomă la Cursul de formare profesională, restaurare lemn, din cadrul Muzeului Național Maghiar.²

Lada pliantă, funcționând în poziția deschisă ca dulap de scris și de cabinet a fost, probabil, pe parcursul secolului al XIX-lea suprapusă pe un dulăpior scund cu două uși. Ornamentele sale exterioare, câmpurile cu urechi în stilul Renașterii târzii au fost transformate, șipcile decorative vălurite de pe ramă au fost înlocuite cu șipci profilate mai simple. Pe parcursul transformării, platbandele, ferecăturile, mânerile și zăvoarele sale au fost îndepărtate

și au fost înlocuite parțial, cu armături realizate ulterior. Piesa, cu exteriorul colorat în negru, a fost păstrată, în pofida intervențiilor ulterioare, în starea sa în mare măsură originală.

Deschizând dulăpiorul ni se desfășoară marchetăria bogată ce decorează suprafața interiorului, realizată din lemn de nuc, păr, rădăcină de păr, prun și arțar. Pe fața interioară a panoului-capac al lăzii se observă două blazoane realizate în intarsie, cu desen gravat, pe care ulterior le-am identificat ca fiind blazoanele lui Sámuel Bíró din Mărtiniș și Klára Daniel din Vârghiș. Pe modelele hexagonale ale decorației poligonale baroce care decorează interiorul capacului pot fi citite inscripții pictate pe un fond de culoare închisă, iar pe modelele pătrate se poate citi data executării. Inscripțiile pictate peste fondul de culoare închisă, ce puteau fi chiar deviza³ familiei proprietarului, s-au șters aproape complet și chiar și cifrele anului se pot citi foarte greu⁴ (*foto 1*).

Obiectul aflat într-o stare deteriorată, în evidență în colecția noastră, privit de mai demult ca material depozitat de origine necunoscută, a fost considerat de către Ferenc Batári, șeful de atunci al Colecției de Mobilier, drept o piesă compilată, compusă ulterior din elemente separate, mai vechi. Însă pe parcursul procesului de restaurare a devenit evident pentru noi că structura mobilierului poate fi considerată autentică. La una din consultațiile legate de descoperire, Ferenc Batári a propus publicarea observațiilor și argumentelor formulate cu această ocazie. Abatere de la practica generală, apariția publicației s-a produs înainte de terminarea lucrărilor de restaurare și realizarea lucrării de diplomă pe această temă.⁵

Am prezentat obiectul restaurat cu ocazia expoziției *Obiecte de artă restaurate la Muzeul de Arte Aplicate*, din 2008. Cu acest prilej s-a creat posibilitatea ca restauratorii participanți să realizeze prezentări în legătură cu obiectele

¹ Rezultatele de până acum ale cercetării au fost rezumate aproape simultan cu simpozionul, în anuarul Muzeului de Arte Aplicate, "Ars Decorativa", cu titlu asemănător, în limba germană. Németh 2018. pp. 37-58.

² Németh 1995. Restaurarea obiectului a început înainte de alegerea temei lucrării de diplomă, și restaurarea plăcii acoperitoare s-a și terminat până atunci. Consultantul pe parcursul executării acestor procedee a fost maestrul tâmplar István Magyari.

³ Inscripțiile lăzii puteau fi identice sau asemănătoare cu inscripțiile de pe obiectul-pereche (vezi nota 12.).

⁴ Data realizării obiectului este 1705. Mai înainte, când autorul a determinat anul 1703 ca dată a realizării obiectului, nu a avut în vedere modul obișnuit de scriere a cifrei 5 la începutul secolului al XVIII-lea (vezi nota 5.).

⁵ Németh 1994. pp. 13-14.

expuse, care au apărut și într-un DVD-ROM, publicație a expoziției. În prezentare⁶ am adunat dovezile identificate pe parcursul restaurării, ce trimit la originalitatea structurii dulapului de cabinet. Am arătat pe fotografiile și desenele documentare următoarele modificări, efectuate de către specialistul care realizase transformările dulăpiorului.

În spatele cornișei noi, executată din lemn de fag și cireș am descoperit urmele unei cornișe mai vechi, din nuc și păr (*foto 2*).

Pe parcursul îndepărtării plăcilor subțiri de acoperire a panoului capac au apărut urmele cuielor ce fixau platbandele de odinioară (*fig. 1*).

Deși broaștele inițiale ce asigurau siguranța dulapului au fost îndepărtate, locurile lor scobite în interiorul dulăpurilor cu sertare au rămas nemodificate (*foto 3*).

Tâmplarul însărcinat cu reînnoirea dulapului de cabinet a înlocuit, cu mare grijă, mai multe sertare, însă acestea, din cauza structurii lor diferite de cele originale pot fi deosebite ușor (*foto 4*).

Lucrările de reparații și restaurare fuseseră realizate probabil în secolul al XIX-lea, când proprietarul a comandat, pentru prezentarea corespunzătoare a dulapului de cabinet, și dulapul scund.

Observațiile ce urmăreau demonstrarea originalității obiectului au fost încheiate în vara anului 2015, cu ocazia apariției obiectului-pereche. S-a adeverit fără îndoială că acest tip de mobilier, necunoscut nouă, trebuie considerat autentic.

Restaurarea dulapului de cabinet de scris și a dulapului scund

Restaurarea obiectului păstrat într-o stare deteriorată, considerabil modificat, a constituit o sarcină complexă (*foto 5*).

La întocmirea proiectului de restaurare, considerând dulăpiorul de cabinet ca o piesă separată și îndepărtând urmele modificării ulterioare, probabil din secolul al XIX-lea, s-a pus întrebarea dacă ar trebui să ne străduim să reconstituim starea inițială, deoarece urmele stării de dinaintea transformării puteau fi văzute în numeroase locuri. Până la urmă am decis că schimbările efectuate asupra dulăpiorului de cabinet și realizarea dulapului scund ce etalează dulăpiorul de cabinet pot fi privite ca modificări ce fac parte din istoria mobilierului. Reconstrucția grafică a obiectului a fost realizată ținând cont de acest punct de vedere (*fig. 2*).

Ca un prim pas a avut loc restaurarea panoului-capac a dulăpiorului având structura de ramă și tăblie.

Funcția inițială a structurii capacului, ce permite tăbliei mișcare liberă în ramă, cu scopul de a elimina efectul vătămător al modificărilor de dimensiune ce apar în urma oscilațiilor umidității relative, a fost desființată. Din grosimea panoului-capac, pe fața exterioară, a fost îndepărtat cu rindeaua aproximativ jumătate de cm, apoi tăblia a pri-

mit noi plăci de acoperire. Tăblia realizată din lemn compact de păr a fost introdusă în ramă, fiind lipită de plăcile acoperitoare. Astfel tăblia, ulterior, ca urmare a uscării, a crăpat în direcție longitudinală și pe fața interioară numeroase elemente ale ornamentului încrustat în suprafața sa au căzut, iar o parte dintre ele s-au pierdut odată cu trecerea timpului (*fig. 3-4*).

Din acest motiv pentru început am vrut să salvăm tăblia și blazoanele prețioase de pe ea, ce poartă informații valoroase. A fost imposibil să avem acces la ea fără îndepărtarea plăcilor subțiri folosite la modificările mai vechi pentru acoperirea feței exterioare a panoului-capac. Am încercat să îndepărtăm plăcile prin aburire, însă în mai multe locuri acest lucru s-a reușit doar prin scobire cu dalta.

După dezmembrare a urmat lipirea părților desprinse ale tăbliei, lipirea la loc a elementelor de intarsie căzute și completarea lipsurilor. Apoi a avut loc fixarea tăbliei în ramă în așa fel ca funcția inițială a structurii să fie restabilită și tăblia să se poată mișca liber și în caz de contragere respectiv umflare.

Pe de o parte rama și tăblia au fost prevăzute independent una față de cealaltă cu noi plăci subțiri de acoperire; pe de alta, tăblia a fost fixată la locul său, cu noi elemente, realizând un nou mod de legătură, cu dibluri cu mișcare liberă; apoi am prevăzut structura de ramă și tăblie cu un cadru de șipci, pe ambele fețe (*fig. 5-6*).

O mare provocare a constituit completarea tăbliei laterale absente de pe corpul dulăpiorului de cabinet, ce se compune, în trepte, din patru niveluri (*foto. 6*). Noul perete lateral a fost realizat din lemn de rășinoase, prin aplicarea plăcilor de acoperire din lemn de arțar, în locul lemnului de păr ce nu ne-a stat la dispoziție. I-am colorat suprafața în negru, cu tuș, astfel nu se remarcă utilizarea materialelor diferite (*fig. 7-8*). Lipsurile din suprafața acoperită de intarsie le-am completat, conform cu originalul, cu lemn de prun, nuc și arțar. Pentru colorarea, integrarea completărilor, pe suprafața exterioară a mobilierului am folosit tuș, iar în cazul suprafețelor interioare baițuri hidrosolubile.

Îmbinările încheiate ale structurii sertarelor din cabinetul de scris, precum și îmbinările în formă de coadă de rândunică ale plăcilor din față și încheierile plăcilor de fund s-au desprins în multe locuri. Acestea au fost fixate prin lipire. În locurile unde pe plăcile de fund au apărut lipsuri, crăpături, acestea au fost completate cu lemn de brad. Tăblia masivă de nuc a panoului de scris, contractată din cauza uscării, am completat-o cu lemn de nuc. Locașurile vechi ale broaștei și armăturilor nu au fost petecite. De exemplu pe locul scobit al ferneriei ce servea la rabatarea cutiilor dulapului am însemnat cu plăcuțe din tablă de cositor că în acel loc probabil erau cândva armături frumos ornamentate (*foto 9*).

Ușile lipsă ale dulapului scund au fost realizate, conform desenului de reconstrucție, din lemn de rășinoase și plăci de acoperire din arțar; peretele din spate, absent, a fost reconstruit, la fel, din lemn de rășinoase, cu structură

⁶ Németh 2008.

de ramă și tăblie. Șipcile vălurite ce decorează mobilierul și șipcile ornamentale mai simple, folosite ulterior, trebuiau completate în proporție considerabilă. Pentru restaurare a trebuit să comandăm 8 metri de șipci vălurite⁷, iar alți 10 m de șipci ornamentale mai simple le-am produs în atelierul nostru.

Suprafața mobilierului era acoperită de un strat gros de lac, de culoare închisă, grosier, care acoperea în mare măsură superba intarsie (foto 10), iar suprafețele decorate cu intarsie fuseseră ulterior colorate în negru (fig. 11).

În această etapă a restaurării, când a trebuit să decidem soarta peliculei negre ce acoperea tăblia și intarsia cu crini a tăbliei de scris respectiv a peliculei care încadra câmpurile cu intarsie ce decorau partea de sus a corpurilor dulapului, a avut loc o consultație.⁸

Pe parcursul consultației Ferenc Batári și-a exprimat părerea cum că suprafețele colorate nu sunt originale. A argumentat cu ideea că în epoca realizării dulapului de cabinet nu se obișnuia pictarea pe suprafețe acoperite cu intarsie. A atras atenția asupra inexactităților pictării, și asupra execuției slabe. Kinga Papp a întărit această afirmație, din punct de vedere estetic și al producerii intarsiilor. Totodată am convenit să cercetăm stratul acoperitor/verniseul mobilierului, în baza probelor prelevate din diferite puncte.⁹

În baza analizei s-a constatat că materialul colorant al peliculei de culoare neagră poate fi un component inactiv în domeniul infraroșu al spectrului, cum ar fi funinginea. La realizarea vernisului au fost folosite două feluri diferite de rășină, care, în colecția digitală de spectre seamănă cel mai mult cu următoarele grupe de materiale:

Proba 1. (de pe fața laterală a dulapului de sus) și proba 3. (de pe fața frontală a dulapului de sus): Myrrhae, Storax Calani, Traganth Sevantiner Blatter, Türkischer Traganth;

Proba 2. (de pe fața laterală a dulapului inferior), proba 4. (de pe muchia peretelui lateral al dulapului de sus), proba 5. (de pe fața interioară a panoului-capac), și proba 6. (de pe partea superioară a unei cutii rotative): rășini Copal, Oleum Olivarum.

Pentru început mobilierul a fost curățat de impurități cu spuma soluției apoase a unui detergent tensioactiv. În continuare am decis, din motive estetice, să îndepărtăm stratul de lac colorat în brun, gros, foarte deteriorat, folosind solvenți (alcooli, Kromofag). Îndepărtarea repictărilor ulterioare s-a efectuat pe cale mecanică.

Suprafața a fost finisată cu shellac (foto. 12-13).

⁷ Șipcile vălurite au fost făcute de către Gábor Németh, colaborator al Galeriei Naționale Ungare.

⁸ Au participat la consultație istoric de artă Ferenc Batári, șeful colecției de mobilă a Muzeului de Arte Aplicate, Petronella Kovács, profesor conducător de temă, András Morgós, șeful Departamentului de restaurare al Muzeului Național Ungar, profesorul de specialitate Kinga Papp, restauratori diplomați de mobilier de lemn și restauratorul György Németh.

⁹ Cercetarea a fost efectuată de către dr. Tamás Gál, specialist în cadrul Institutului de Cercetări Criminalistice, prin metoda spectroscopiei în infraroșu cu transformată Fourier, în baza a 6 probe în formă de pulbere ce i s-au pus la dispoziție.

Lada de documente a familiei Daniel-Bíró

Dacă în legătură cu proveniența dulapului de cabinet¹⁰ aflat la Muzeul de Arte Aplicate nu dispunem de nicio informație, „*Dulapul ornamental al familiei Daniel*”¹¹ dispune de o proveniență excelentă. Savantul custode al Muzeului Național Secuiesc Géza Nagy publicase în 1891, în buletinul muzeului redactat de el, istoria amănunțită a piesei intrată în colecția muzeului în 31 septembrie 1879, ca donație a Emíliei Csereyné Zathureczky.¹²

Faimosul obiect de mobilier apare ulterior cu denumirea „*Lada de documente a familiei Daniel-Bíró*”, în „*Lista recapitulativă a obiectelor distruse*”¹³, întocmită de János Herepei, fostul director al Muzeului Național Secuiesc, în legătură cu transportarea în timpul războiului „spre salvare” a materialului muzeului, proces îndelungat și cu multe vicisitudini, terminat din păcate într-un mod nefericit.¹⁴

¹⁰ Obiectul a fost identificat pe cartonul de inventar de către Ferenc Batári ca și dulap de cabinet. Proveniență: maghiară, 1705; procurare: material depozitat neinventariat. Lățime: 100 cm; adâncime: 56 cm; înălțime (dulap de cabinet) 47 cm, (dulap scund) 73 cm. În evidența datelor Muzeului de Arte Aplicate obiectul apare cu denumirea „dulap de cabinet (dulap-masă)”, și are nr.inv.: 95.243.1.

¹¹ Jurnalul de intrări al Muzeului Național Secuiesc, *Daniel család dísz szekrénye (Dulapul decorativ al familiei Daniel)*, nr. inv. 16/1879.

¹² „Printre vechile piese de mobilier menționăm pe primul loc acel dulap din secolul trecut, decorativ, cu ascunzișuri, pe care doamna Cserey, văduva lui János Cserey a procurat-o în 1879 de la dl. Gyula Zathureczky pentru muzeu. Dulapul constă dintr-o ladă pătrată prevăzută cu numeroase sertare, cu două aripi care se deschid și cu un capac; partea exterioară a capacului său este prevăzută cu ferecături ce formează frunziș stilizat. Iar partea interioară este decorată cu inserție de argint (decorația ce lipsește în alocuri este completată cu plumb și alamă) și anume la cele patru colțuri cu câte o lealea; mai spre interior, în mici triunghiuri cu câmpuri negre cu cifrele anului 1-7-0-9; în partea sa superioară cu inscripția: PROSPICIENTE DEO, iar în partea inferioară cu inscripția: SPE/FIDE/ET/CHARITATE, într-un pătrat la fel cu câmp negru în dreapta - considerat heraldic - blazonul familiei Bíró* - din Mărtiniș, în stânga blazonul familiei Daniel din Vârghiș, încadrate într-o cunună. Dedus din aceste două blazoane dulapul a fost făcut pentru Sámuel Bíró din Mărtiniș și soția lui, Klára Daniel din Vârghiș, si anume la Cluj, conform tradiției; mai târziu dulapul a ajuns în posesia văduvei Ragályiné născută Borbála Daniel, care l-a dăruit în 1816 lui István Zathureczky, moștenit apoi de către Gyula Zathureczky.” Nagy 1891. pp. 76-77. (Citatul a fost adus la cunoștința autorului de către bibliotecarul Hunor Boér și doamna Dr. Enikő Szócsné Gazda, angajații Muzeului Național Secuiesc).

¹³ *Lista recapitulativă a obiectelor distruse* (Keszthely, 4 mai 1947.), Sas 2006. p. 203.

¹⁴ Istoric literar și de artă Péter Sas a publicat documentele și memoriile ce ne stau la dispoziție legat de materialul muzeistic anihilat în condiții tragice, în baza cărora ni se desfășoară contextul evenimentelor, precum și rolul real jucat în acestea de către directorul muzeului, János Herepei (1891-1970), târât în noroi ca unic țap ispășitor. După pregătirile începute în primăvara anului 1944, pe 2 septembrie, la câteva zile după trecerea României în coaliția împotriva Axei, a început, sub supravegherea sa, transportarea de la muzeu la gară a lăzilor prevăzute a fi mutate (O parte a lăzilor pregătite pentru a fi luate, din cauza schimbării neașteptate a situației militare au rămas, spre norocul nostru, în muzeu). Lăzile au sosit în Ungaria, în două tranșe, prin Transilvania de Nord. Prima dată au fost puse în siguranță în pivnița Muzeului Balaton, însă în ianuarie 1945, la ordinul comitetului comitatului Zala au fost transportate în Zalaegerszeg, unde, cu tot protestul lui János Herepei, vagonul a fost

Din cauza nepăsării funcționarilor însărcinați cu problemele salvării, vagonul ce staționa din ianuarie în gara din Zalaegerszeg, în care materialul muzeistic a fost păstrat în 54 lăzi mari de lemn, a fost atins de bombele unui atac aerian sovietic în ziua de 29 martie 1945. Valorile prețioase au fost practic nimicite în incendiul ce s-a produs. S-au păstrat însă despre lada de documente distrusă, în fototeca muzeului, trei imagini de arhivă de calitate foarte bună, care se găsesc în inventarul fototecii cu denumirea „*Lada de comori a familiei Daniel*”.¹⁵

În fotografii, despre a căror existență am luat cunoștință în vara anului 2015, se observă un mobilier cu structură identică cu dulapul de cabinet păstrat în colecția Muzeului de Arte Aplicate, în mai multe poziții. În urma publicării acestui tip de mobilier de structură neobișnuită, în aceste fotografii ale perechii distruse am întâlnit prima oară o analogie corespunzătoare, în toate privințele, a obiectului nostru (*foto 14-15*).

Comparând însă obiectul imortalizat în fotografii cu dulapul păstrat în colecția noastră, pe acesta nu se observă urmele unor intervenții, transformări, astfel pe imagini putem admira în frumusețea sa originală unul dintre cele mai importante vestigii de mobilier ale tezaurului național secuiesc, care ne-a deschis prin ivirea sa un spectru larg al posibilităților noi de cercetare.

Despre necesitatea unor cercetări legate de feronerie salvată a mobilierului distrus ne-a atras atenția János Fehér, istoric de artă din Transilvania.

Intensitatea incendiului produs în gara din Zalaegerszeg a fost mărită de faptul, că lângă vagonul ce conținea comorile națiunii secuiești era o garnitură germană de muniții, pe care sovieticii, cu ocazia atacului aerian, au aprins-o cu bombe de fosfor. Câteva obiecte, mai ales de fier, printr-o minune, nu s-au distrus în foc. „*Platbandele, ferecăturile, mânerele lăzii de documente ale familiei Daniel-Bíró, 13 buc.*” apar în *Lista recapitulativă a obiectelor care au supraviețuit*¹⁶, pe care tot János Herepei a întocmit-o în urma tragicului eveniment. O importantă parte a obiectelor adunate la fața locului, astfel și feronerie lăzii distruse, au fost restituite în 1953 Republicii Populare Române de către statul maghiar. În prezent sunt păstrate în colecția Muzeului Național Secuiesc¹⁷ (*foto 16*).

În Muzeul Gőcseji din Zalaegerszeg, în baza listei *A zalaegerszegi Gőcseji Múzeumba jutott tárgyak listája (1952-1958)/(Lista obiectelor intrate în Muzeul Gőcseji din Zalaegerszeg)*¹⁸ printre cele 20 de „obiecte metalice arse, sparte și îndoite”, la nr. de inventar 83.1.20. s-a putut identifica la fața locului 1 buc. mâner de tras sertar, păstrat în colecția de arheologie a muzeului.

Pentru cititor poate fi deconcertant faptul că în diferitele documente oficiale piesele de mobilier realizate pentru Sámuel Bíró din Mărtiniș și Klára Daniel din Vârghiș au mai multe feluri de denumiri: „*dulap de cabinet (dulap masă)*”, „*dulap-cabinet de scris*”, „*ladă pentru documente*”, „*ladă pentru comori*” ... dacă le adăugăm și denumirile „*dulap decorativ cu ascunzișuri*”¹⁹ respectiv „*dulapul ornamental al familiei Daniel*”²⁰ putem observa, că prin denumirile folosite de specialiștii diferitelor epoci mereu iese la iveală câte-o altă funcțiune respectiv trăsătură a acestor obiecte de artă.

Folosirea lăzilor pentru documente la sfârșitul secolului al XVII-lea, începutul secolului al XVIII-lea era foarte răspândită în familiile nobiliare din Transilvania. În ele se păstrau documentele, de valoare imensă, ce asigurau drepturile – de dănie, privilegii, contracte, testamente – precum și actele judiciare și alte înscrisuri considerate importante.

Găsim o mențiune interesantă și într-o listă dactilografată a unei lăzi, întocmită tot de János Herepei. Aici apare denumirea „*ladă de documente pliantă*”²¹. Această denumire impune interpretarea mai exactă a mecanismului de funcționare a piesei de mobilier. Creatorul obiectelor de artă a alcătuit un tip de mobilier ce funcționează cu ajutorul elementelor structurale mobile, un tip care este o ladă transformabilă într-un dulap de cabinet, iar funcția sa de dulap de scris este asigurată de tăblia extensibilă (*foto 17-19*).

Originea și analogiile tipului de mobilier

În privința cercetării originii structurii aplicate la lăzi a constituit o adevărată întorsătură momentul, când în urma unei descoperiri a ieșit la iveală această variantă a mobile-

lăsat pe linia ferată liberă și a suferit atacul aerian fatal. Sas 2006. pp. 5-66.

¹⁵ Fototeca Muzeului Național Secuiesc: *A Daniel család kincsesházaja (Lada pentru comori a familiei Daniel)* Nr. inv. F. 323 a, b, c. Am aflat de existența fotografiilor în vara anului 2015, asupra cărora ne-a atras atenția istoricul de artă János Fehér.

¹⁶ „*Lista recapitulativă a obiectelor care au supraviețuit*” (Keszthely, 1947. május 4.), Sas 2006. p. 204.

¹⁷ Am reușit cu ajutorul angajatei Muzeului Național Secuiesc, doamna Dr. Enikő Szőcsné Gazda, să identificăm ferecăturile și feroneriile „*lăzii de documente Daniel-Bíró*”, 12 bucăți. Despre returnarea obiectelor a fost încheiat un proces verbal (27 ianuarie 1953, nr. de înregistrare: Muzeul Național Secuiesc, 106/1953.IV.3). „*Pe listă, la nr. crt. 67 apar 8 buc. feronerii de ladă, dar lipsește orice lămurire privind apartenența lor la un obiect anume...*” (comunicarea doamnei Dr. Enikő Szőcsné Gazda).

¹⁸ Sas 2006. p. 254.

¹⁹ Denumirea arhaică maghiară a dulapului de cabinet.

²⁰ Unul din centrele europene de producere a dulapurilor decorate (în germană: Kunstschränk sau Prunkschränk) în secolele XVII-XVIII a fost Augsburg. Denumirea „*dísz szekrény*” (*dulap elegant/decorativ*) în cazul celui de-al doilea dulap, realizat în 1709 este și mai justificată, dacă avem în vedere că acest dulap, spre diferență de perechea sa a fost probabil decorat cu intarsie bogată de cositor. Credem, că „*intarsia de argint*” pomenită în descrierea lui Géza Nagy se poate baza pe o observație inexactă (vezi nota nr.12 din prezenta lucrare).

²¹ În lista dactilografată a obiectelor din lăzi (manuscris) putem citi, referitor la lada nr. LXXVI. următoarea notă: „*Ladă de documente pliantă cu blazonul familiilor Daniel și Bíró din Vârghiș, cu anul 1709. Lucrare cu intarsie de lemn și metal..... 1 buc. P. H. Herepei János m.p.*” Inscripția de pe dosar: *Copia inventarului materialului muzeistic transportat și distrus la Zalaegerszeg la data de 29 martie 1945 și lista celor 31 de lăzi rămase acasă. (Arhiva MNS)*

lor mici speciale, a lăzilor de medicamente de voiaj, apărute probabil în secolul al XVII-lea, pe teritoriu german, puteau servi drept modele pentru tâmplarul care făcea lăzi pentru documente, care – printr-o soluție structurală specială – pot fi transformate într-un mobilier ce seamănă cu dulăpioarele de cabinet.

Probabil originea acestei soluții structurale poate fi legată de Augsburg²² (foto 20). În privința celor două lăzi de documente însă e important să subliniem, că în urma funcțiunii total diferite de cea a lăzilor de medicamente, precum și a diferențelor de structură și de dimensiuni, prin crearea acestor obiecte de artă a apărut un tip de mobilier ce poate fi privit ca o variantă specială a dulapului de cabinet. Dulapurile de cabinet, în al căror interior se află sertare și polițe, în mod obișnuit se închid cu o ușă sau cu o tăblie de scris rabatabilă. Creatorul acestui tip neobișnuit de mobilier a schimbat această tradiție, prin soluția structurală specială aplicată asupra corpului mobilierului. Principiul de funcționare a celor două piese de mobilă care prin aplicarea cutiilor învârtitoare²³ pot fi transformate din formă de ladă în dulap de cabinet seamănă cu cel al lăzilor de medicamente de voiaj. Însă comparate cu lăzile de medicamente de voiaj, acestea, în poziția deschisă fiind dulapuri-masă late de 2 m, pot fi considerate piese de mobilier impunătoare, reprezentative.

Cutiile lor, ce se pot roti cu cca 160 grade, elaborate pentru a servi într-un dulap cu sertare, seamănă, în privința dimensiunilor, cu cutiile aplicate la una din cele mai însemnate piese de mobilier Roentgen, masa pliantă (Verwandlungstisch)²⁴ aparținând colecției Muzeului de Arte Aplicate din Frankfurt, cutii, care și ele pot fi rotite cu cca 160 de grade²⁵, pot fi puse în funcțiune după des-

chidarea și lăsarea în jos a tăbliilor laterale ale mesei²⁶ (foto 21).

Aceste cutii rotibile sunt spații de depozitare cu funcții identice, ale unui dulap de cabinet de scris²⁷ și o masă transformabilă, care, în poziție deschisă, capătă un aspect destul de bizar, din cauza dimensiunilor lor, la ambele piese. Abraham și David Roentgen aplicau cu plăcere la mobilele lor în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea cutiile rotibile pe colțurile lor, deseori cu funcțiune de dulap cu sertare, a căror origine, probabil și în cazul mobilierelor Roentgen, poate fi legată de lăzile de medicamente de voiaj.

Unul din scopurile prezentului studiu este să atragem atenția specialiștilor care se ocupă de istoria mobilierului european, că ar fi necesară continuarea cercetării privind aplicarea pe diferite tipuri de mobilă a structurii ce constituie subiectul cercetării noastre.²⁸

În primul deceniu al secolului al XVIII-lea în afara activității tâmplarilor de curte, activând în situație privilegiată, producerea mobilierului se efectua peste tot în Europa în cadrul breslelor. Iar breslele, cu articolele regulamentelor lor, mai mult frâneau decât promovau răspândirea tipurilor de mobilă ce difereau de cele acceptate de ei. Gândirea creatoare manifestată în tipul de mobilier cercetat în prezentul studiu, prevestește, după părerea noastră, revoluția pe tărâmul producerii de mobilier ce a urmat, prin activitatea ebeniștilor de faimă mondială²⁹ în deceniile de mai târziu ale secolului al XVIII-lea în Europa, și a condus la crearea mobilelor transformabile și plurifuncționale care au devenit în această epocă foarte populare. Abraham și David Roentgen, respectiv ebeniștii activi în Franța, Jean-François Oeben și Jean-Henri Riesener au aplicat experiența lor dobândită pe mobilierele lor transformabile pe tărâmul soluțiilor structurale și mecanismelor de mișcare cu scopul schimbărilor de funcțiune. Mobilele lor pot fi transformate pentru diferite scopuri de folosință prin soluțiile structurale aplicate în construcțiile lor și cu ajutorul mecanismelor structurale introduse.³⁰

²² Specialista colecției de mobilier, muzeograful principal Éva Horányi a atras atenția autorului asupra lăzii de medicamente de voiaj din Augsburg, licitat, conf. catalogul casei de licitații Lempertz în noiembrie 2015, realizată în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. (Lempertz, 2015. p. 381.) Lada de medicamente de voiaj a fost făcută cu o structură asemănătoare cu cea a obiectului păstrat în colecția Muzeului de Arte Aplicate, și se poate considera o analogie a mobilierului. În secolul al XVIII-lea lăzile de medicamente de voiaj executate cu o structură similară puteau fi răspândite în teritoriile de limbă germană. Cea mai timpurie apariție a tipului, cunoscută de autor a fost una din piesele principale ale licitației din 17 noiembrie 2012 a casei de licitații VAN HAM. Lada de medicamente de voiaj a aurarului și argintarului din Augsburg, Matthias Baur II. (Seling, 1980, Nr.1776.) a fost executată prin 1680-81. (VAN HAM, 2012. Kat.49737-1).

²³ În literatura de specialitate de limba germană: „*schwenkbarer Kasten*” („cutie rotibilă”). Printre alții Ralf Buchholz folosește această denumire în publicația sa privind cutiile rotibile ale mesei transformabile (Verwandlungstisch) din colecția Muzeului de Arte Aplicate din Frankfurt. Buchholz 1990. p. 106.

²⁴ Masă transformabilă (Verwandlungstisch): Neuwied, 1769; Abraham și David Roentgen; realizată pentru principele elector al Saxoniei Frederic August III. Zinnkann 2005. pp.59- 61. Funcțiunile mesei transformabile a lui Abraham și David Roentgen realizată în 1769 erau: „masă de toaletă și de scris, cu tejghea de citire și de scris”, adică „Frisier-, Schreibtisch mit Lese- oder Notentpult” Zinnkann 2005. pp. 32-43.

²⁵ Zinnkann 2005. p. 40.

²⁶ Buchholz 1990. p. 106.

²⁷ Németh 1995. p. 3.

²⁸ Mobile foarte asemănătoare în privința structurii și funcționării, lăzile de medicamente de voiaj și ”lăzile de documente” ale lui Sámuel Bíró și Klára Daniel sunt, în sens mai amplu, analogii una pentru cealaltă. Totodată se poate vorbi în cazul lor și despre un grup de mobilier cu funcționare după același principiu.

²⁹ Anca Fleșeriu, în studiul său intitulat *Ebeniști sibieni în secolul XVIII* scrie următoarele: „pe parcursul veacurilor noțiunea de ”ebenist” a dobândit interpretări diferite. În epoca Renașterii europene, în secolele XV-XVI se înțelegeau prin cuvânt acei tâmplari, care s-au specializat în acoperirea suprafețelor mobilelor cu lemn de abanos. Începând cu sec. XVIII însemna acel tâmplar, care aplicând lucrări de incrustație, intarsie, marchetărie, folosind esențe de lemn exotice, realizează mobilier de lux, și face parte dintr-o altă breaslă decât ceilalți tâmplari. Aceștia făceau numai mobilier de întrebuințare casnică.” Fleșeriu 2001-2002. p. 189.

³⁰ Cele mai timpurii combinații ale mobilierului transformabil sunt mesele de consolă și de joc. Abraham Roentgen (1711–1793) construisese deja mobilier plurifuncțional, folosind structuri mecanice, care serveau ca mese de consolă, de joc și de scris. Unu dintre primele exemplare

În cazul ”lăzilor de documente” ale lui Sámuel Bíró din Mártoniș și Klára Daniel din Vârghiș putem vorbi de mobile la care, în esență, prin mișcarea elementelor structurale se schimbă doar înfățișarea. Prin deschiderea cutiilor rotibile mobilierul nu se schimbă, doar din ascunzișurile lor ni se înfățișează adevărata funcțiune a mobilelor.³¹ E îndeobște cunoscut în istoria mobilierului european, că dulapul de cabinet, ca și tip de mobilier – asemănător multor altor tipuri de mobilier – s-a format din ladă. Dulapurile de cabinet, luate jos de pe masa, suportul, dulăpiorul scund care servesc etalării sale sunt obiecte transportabile ca și lăzile. Pe tăbliile lor laterale deseori au fost montate și mânere ce permiteau ducerea, deci folosirea lor ca ladă nu trebuie considerată o funcțiune separată. Deci pentru denumirea ”lăzilor de documente” ale lui Sámuel Bíró și Klára Daniel nu poate fi folosită expresia ”mobilier transformabil” ca și termen tehnic. Însă ”anomalia” din jurul denumirii lor se poate explica prin aptitudinea lor de a fi transformabile.

Contextul istoric al realizării mobilelor

Proprietarii de odinioară ale lăzilor de documente, Sámuel Bíró (1665–1721) din Mártoniș și Klára Daniel (1676–1735) din Vârghiș în 1700 sunt deja amintiți ca și căsătoriți. În momentul realizării mobilelor, ce coincide cu răscoala pentru libertate legat de numele lui Francisc Rákóczi al II-lea, trăiau, împreună cu copiii lor, în Transilvania de Sud, la Brașov. În războiul ce se desfășura cu succese militare schimbătoare, Brașovul, fiind oraș întărit, se afla sub protecția garnizoanei germane, unde populația săsească, loială împăratului, și un nobil ca Sámuel Bíró, care nu s-a implicat în mișcarea curuților, putea exista, împreună cu familia, într-o relativă liniște, în condițiile încercărilor cumplite ce loviseră țara. Sámuel Bíró, provenind din nobilimea mijlocie secuiască, în ultimii ani de existență a Principatului Transilvan, și-a început cariera în calitate de secretar al lui Mihály Teleki, puternicul cancelar, apoi mai târziu l-a slujit pe guvernatorul György Bánffy. Ca și funcționar de stat înainta treptat pe scara ierarhică: a fost și provizor al fierăriei/furnalelor din Ciuc, prim inspector al oficiului tricesimei, apoi din 1715 a dobândit poziția de consilier al Guvernului. În 1718 a fost ales intendent general al Bisericii Unitariene. Soția sa, Klára Daniel provenea dintr-una din familiile de primori din Scaunul Odorhei, familia Daniel de Vârghiș, aparținând

ale acestui tip este păstrat în colecția Muzeului de Arte Aplicative din Frankfurt, pe care maestrul l-a realizat în Herrnhag, în jurul anului 1745. Inventivitatea necesară dezvoltării în continuare a mobilierului transformabil provine din Franța anilor 1760, din activitatea ebeniștilor activi acolo, Oeben și Riesener. Mulțumită acestui fapt a apărut masa transformabilă comandată de principele elector saxon, în 1769, ce se poate acționa cu numeroase zăvoare speciale. Zinnkann 2005. p. 49.

³¹ Specialistul colecției de mobilier, muzeograful principal Balázs Semsey m-a ajutat în deciderea următoarei chestiuni: în ce sens se poate formula aptitudinea transformabilității în legătură cu tipul de mobilier cercetat de noi?

stratului superior al societății secuiești. Prin familiile lor ambii aparțineau și elitei unitariene a Transilvaniei.³²

În cartea lui Gábor Daniel sen. din Vârghiș conținând biografiile membrilor familiei Daniel găsim o informație interesantă, și anume că Klára Daniel fusese audiată în 1724 în legătură cu documentele, actele familiei Daniel. În calitate de martor a declarat, că după decesul fratelui său, Mihály Daniel, documentele familiei – inclusiv actul de donație al proprietății din Vârghiș – de la văduva acestuia, cu aprobarea lui Ferenc Daniel sen., au ajuns la ea și le-a păstrat până la sfârșitul răscoalei.³³ Mihály Daniel care a trecut de partea luptătorilor pentru libertate și-a pierdut viața în bătălia de la Pata, avută cu trupele generalului Rabutin, care înainta spre Cluj, pentru despresurarea orașului.³⁴ În legătură cu lăzile de documente realizate la comanda lui Sámuel Bíró și a soției în perioada răscoalei conduse de Rákóczi, se poate pune întrebarea dacă realizarea lor nu poate avea legătură cu necesitatea păstrării provizorii, în timpul luptelor, a arhivei familiei Daniel. În comandarea celui de-al doilea dulap poate a intervenit și acel obicei răspândit în occident, conform căruia dulapurile de cabinet erau amplasate de către aristocrați, orașeni bogați, în pereche, simetric, în încăperile reprezentative.

Posibilele locații ale realizării mobilelor și persoana creatorului

În anii plini de vicisitudini ai luptelor conduse de Rákóczi pare inimaginabil ca familia Bíró-Daniel să fi procurat mobilier de lux comandat dintr-un centru de producție de mobilă de la distanță mai mare, din Viena sau chiar din Augsburg, deoarece în epocă căile comerciale mai importante ce treceau prin Ungaria și Transilvania erau periclitate.³⁵

În legătură cu proveniența lucrării de artă a Muzeului Național Secuiesc, distrusă în condiții tragice, Géza Nagy

³² Izvoarele datelor biografice: Daniel 1896. pp. 221-222., Kovács 2007. pp. 7., Balogh 2011. pp. 41-56., Szirtes 2015. pp. 49-55., comunicarea amabilă a lui János Fehér.

³³ Klára Daniel a fost audiată pe 30 noiembrie 1724 în legătură cu locul unde se află documentele familiei Daniel. În mărturia sa a afirmat, că după moartea tatălui ei, István Daniel (1639–1688) toate actele au ajuns la cel mai vârstnic frate, Mihály, care, în 1703, la izbucnirea răscoalei conduse de Rákóczi s-a îngrijit de punerea lor în siguranță. Le-a trimis, prin soția sa, Zsófia Kun la Brașov. Klára Daniel, în mărturia sa, amintește, că în perioada ”*obsidium-ului din Brașov*”, adică blocada curuților dintre începutul anului 1704 până-n iulie 1705, cu „*con-se[n]sus*” (consimțirea) unchiului ei, Ferenc Daniel senior, a luat cu ea actele familiale de la Zsófia Kun, ajunsă între timp văduvă, pentru ca „*în acele vremuri de războaie să nu sufere vreo pagubă*”. Astfel, într-un mod ce se considera o abatere de la reguli, documentul, actul de donație a străvechii moșii din Vârghiș, pe care Klára, în mărturia sa, îl pomenește în mod expres. Cu terminarea luptelor Klára a predat actele familiale fratelui ei, Ferenc Daniel, acesta având calitatea de ”*rudă mai în vârstă*”. Daniel 1896. p. 104. pp. 196-198., 221-222.

³⁴ Daniel 1896. 196-198.

³⁵ *Nesiguranța produsă de răscoala lui Rákóczi este oglindită de un document al Comisiei Comerciale și a Plantațiilor (engleze) emis în 1707, din care aflăm că luptele periclitează transportul mărfurilor din Hamburg la Constantinopol.* Kurucz 1992-1994. p. 45.

menționează tradiția realizării dulapului la Cluj.³⁶ Aflăm însă din nota de subsol a articolului că această informație putea proveni și din înțelegerea eronată a tradiției, deoarece blazonul lui Sámuel Bíró a fost confundat cu cel al contelui János Haller.³⁷ Căutând locația posibilă a realizării considerăm că trebuie luat în considerare faptul că în această perioadă Transilvania era ruptă, din punct de vedere militar și administrativ, în două părți, o jumătate de nord, ocupată de curuți, și jumătatea de sud, fiind sub dominația trupelor imperiale, care avea centrul la Sibiu (fig. 7).³⁸ Pe parcursul operațiunii militare expediționare a generalului Jean Rabutin, lansată din Sibiu în 1704 pentru despresurarea Clujului – a cărei ciocnire decisivă a fost bătălia de la Pata din 8 octombrie 1704 – Rabutin a dispus, cu tot protestul consiliului orașului, demolarea fortificațiilor și a îndepărtat garnizoana imperială ce apăra orașul, astfel Clujul a pierdut definitiv caracterul său fortificat de mai înainte.³⁹

Căutând locația realizării piesei de mobilier respectiv a perechii sale trebuie să luăm în considerare fără îndoială Sibiu, oraș ce deja de la sfârșitul evului mediu era un centru transilvănean al tâmplăriei de lux. Producerea dulapurilor de cabinet decorate se poate lega și în Sibiu de ebeniștii care au apărut și acolo.⁴⁰

Conform mărturiei registrelor ținute în legătură cu membrii breslei tâmplarilor din Sibiu începând din 1627, de la mijlocul secolului al XVII-lea intrau în breaslă și meșterii veniți din Europa Centrală. Unii s-au stabilit aici, alții au rămas numai câțiva ani, apoi au plecat mai departe, în speranța comenzilor mai avantajoase. Mulți dintre ei cunoșteau arta incrustației și intarsiei, respectiv și alte tehnici de decorare ce foloseau esențe de lemn prețioase. Acești meșteri, de exemplu vienezul Hanner Stahl – care de la intrarea sa în breaslă, în 1642, până la sfârșitul vieții sale, în 1655, a rămas membru al breslei – au însușit meseria în centrele de producție a mobilierului din Europa Centrală. Cunoașterea și practicarea noilor tehnici de decorare a mobilierului, provenind din aceste centre, po-

te explica menționarea destul de frecventă în documente (procese verbale, testamente, acte de succesiune) a ”lăzilor de scris” adică ”cabinetelor de scris”, având frumoase intarsii și numeroase sertărașe.⁴¹

Considerarea Sibiului drept locația posibilă a realizării dulapurilor de cabinet cercetate este justificată și prin rolul jucat de acest oraș în perioada războaielor conduse Rákóczi. În epoca războiului dintre curuți și lobonți Sibiu a fost orașul cel mai potrivit să ocupe poziția de capitală, fiind centrul economic și administrativ al Transilvaniei. Aici se găsea comandamentul militar al trupelor germane, precum și Guberniul.⁴² Pe Sámuel Bíró, sosit în noiembrie 1708 din Brașov la Sibiu, guvernatorul⁴³ bolnav, aflat pe patul de moarte, l-a rugat să-i scrie epitaful. Reputatul jurist, prieten intim al familiei Bánffy și al guvernatorului, se bucurase de faimă și ca bun poet. Tot el a compus și textul epitafului soției guvernatorului. Guvernatorul, foarte bolnav, a apucat să asculte epitaful compus, apoi acesta a fost gravat pe o placă de argint, literele au fost aurite și mai târziu a fost pus în sicriu, împreună cu decedatul. Evenimentul a fost descris în jurnalul ginerelui contelui György Bánffy, István Wesselényi, jurnal ținut din 1703 până-n 1708, intitulat, în condițiile crizelor din epocă, ”Lume amarnică”.⁴⁴ Guvernatorul, pe patul său de moarte, a inspectat și sicriul său, „pe care pentru 33 de forinți nemțești au făcut tâmplarii nemți”, apoi Wesselényi continuă în jurnalul său: „...dar atât de exacte, încât sicriu de lemn atât de frumos n-am mai văzut în viața mea, atât în privința compunerii, cât și în cea a împodobirii. Carele e atât de frumos lucrat, și strălucește, ca și cum ar fi făcut cu totul din rădăcină, și dăgăne ca și cum ar fi făcut din niscai metallum, că doară e din nuc.”⁴⁵ Și mențiunea în jurnalul lui Wesselényi demonstrează, că în pofida ”vremurilor amarnice” funcționau în ”capitala” Ardealului și tâmplari germani excelenți, pe care, în baza terminologiei consecvent folosite de Wesselényi, trebuie să-i deosebim de meșterii sași localnici.⁴⁶

³⁶ Nagy 1891. pp. 76-77.

³⁷ „Acest blazon, care reprezintă doi lei cu cozi duble, ce se privesc, ținând în gură o suliță, sub ei un braț în platoșă, ridicându-se dintr-o coroană, ținând în mână o sabie, sus cu o stea, cu trei pene de struț pe coiful încoronat deasupra scutului, a fost crezut de către mai mulți ca fiind blazonul familiei conților Haller, și de aici a provenit acea ”tradiție”, conform căreia dulapul a fost făcut de către clujeni pentru guvernatorul Transilvaniei, contele János Haller (1734–56), a cărui a treia soție a fost Zsófia Daniel din Vârgheș.” Nagy 1891. p. 76.

³⁸ După Köpeczi, în vara lui 1888, harta a fost desenată de către Lajos Palovics.

³⁹ Markó 1933. p. 204.

⁴⁰ Fleșeriu, în studiul citat, prezentând cele mai importante obiecte de artă ale colecției de mobilier din Muzeul Brukenthal din Sibiu, precum și prin exemple selectate dintre cele 90 de planșe model de breaslă păstrate la Arhivele Statului din Sibiu ne informează despre activitatea lor. Înainte de prezentarea diferitelor tipuri ale dulapurilor de cabinet menționează: ”Prin termenul ebenist în spațiul de limbă engleză și germană se înțeleg acei meșteri, care produc dulapuri de cabinet (dulapuri decorative), adică tâmplarii de mobile fine (în engleză: cabinet maker).” Fleșeriu 2001-2002. p. 196.

⁴¹ Fleșeriu 2001-2002. pp. 190-191.

⁴² Guberniul Regesc al Transilvaniei (Főkormányzék, Staltalerrat), creat în 1695, la început a funcționat la Alba Iulia, apoi, fugind de războala lui Rákóczi, s-a mutat la Sibiu.

⁴³ Contele Bánffy György (1661– Sibiu, 15 nov. 1708). Aristocrat din tabăra Habsburgilor, primul guvernator al Transilvaniei alipite Imperiului Austriac.

⁴⁴ Baronul Wesselényi István, (1674–1734) era unul dintre acei aristocrați prinși în capcană pe ani îndelungați, pe care generalul imperial Rabutin i-a ținut într-un așa zis ”prizonierat amabil”. Nobilii maghiari nu erau limitați numai în libertatea lor de mișcare. În oraș se răspândeau molieme, din cauza pierderii membrilor săi grupa guvernanților din Guberniu aproape s-a stins de tot. În jurnalul său se străduiește să informeze amănunțit posteritatea nu numai despre această epocă bulversată a Sibiului, ci despre evenimentele din Transilvania în general.

⁴⁵ Wesselényi 1985. volumul II. p. 678.

⁴⁶ După părerea lui Victor Roth (1874–1936), importantul cercetător al artelor aplicate ale germanilor din Transilvania locuințele burghezilor sași, din cauza lipsei de pretenții, nu asigurau un sol fertil pentru arta tâmplăriei în Renaștere. Consideră că numărul și nivelul mobilierului rămas din această perioadă este de-a dreptul sărăcăcios. Roth, 1908. p. 180.

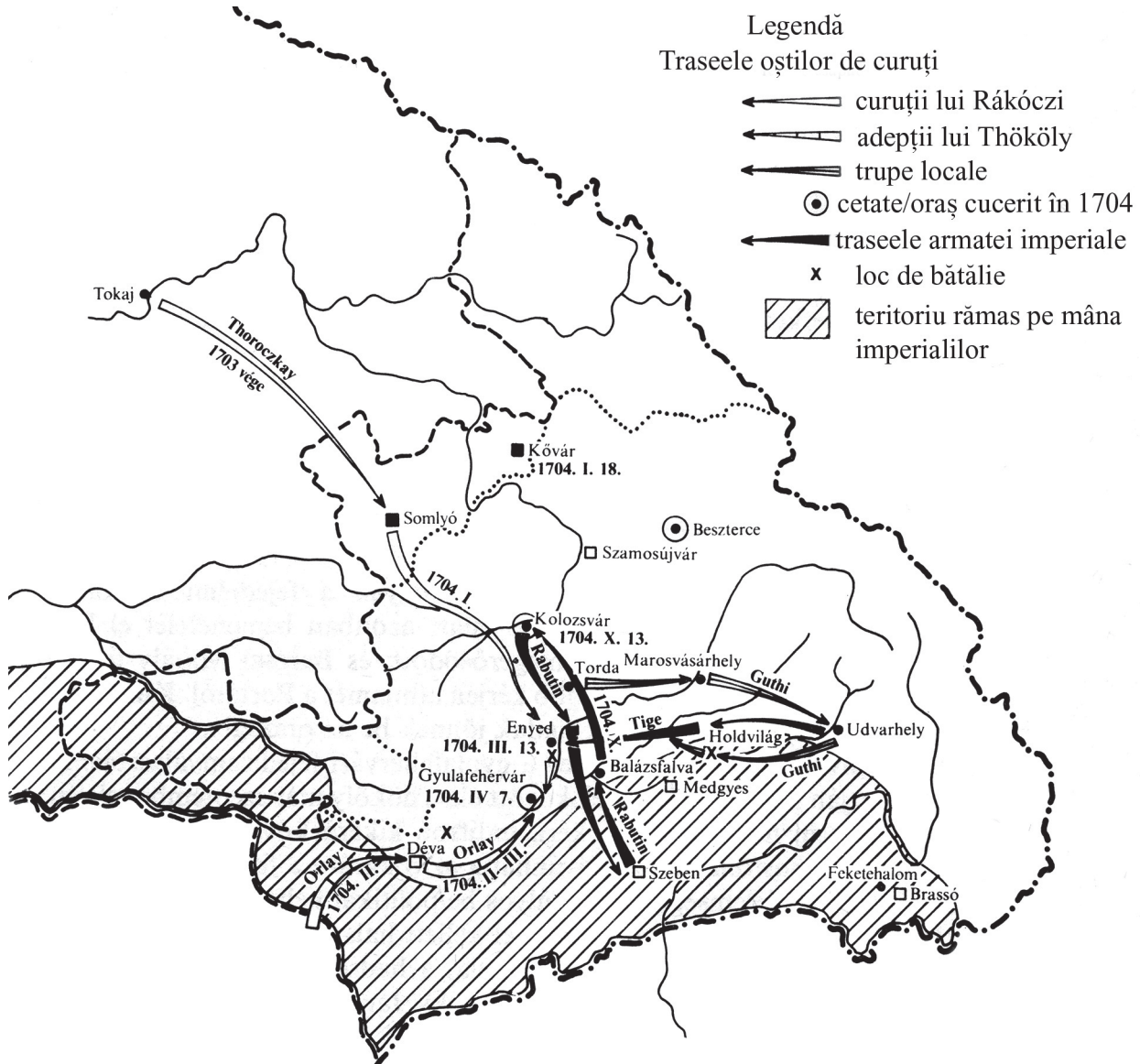

Fig. 7. Răscoala condusă de Rákóczi, în Transilvania, 1704.

Dacă cercetări viitoare ar sprijini supoziția, cum că dulapul de cabinet păstrat în colecția Muzeului de Arte Aplicate și piesa sa pereche puteau fi făcute la Sibiu, ar crește sfera acelor obiecte care pot fi legate de tâmplăria de lux ce se dezvoltă la începutul secolului al XVIII-lea în acest oraș, de activitatea ebeniștilor iviți în epocă, iar activitatea lor s-ar putea cerceta după criteriile noi.

Plănuim, împreună cu colegii noștri, lansarea unui proiect de cercetare în legătură cu dulapurile de cabinet. Publicația apărută în *Ars Decorativa*, precum și cea prezentă, apar cu intenția de lansare a proiectului amintit.

Începerea proiectului este justificată deci de răspunsul care ar trebui dat întrebării: meșterul școlit probabil într-unul din centrele de tâmplărie artistică din Germania de Sud, putea să execute aceste lucrări de artă neobișnuite pentru o familie de nobili secui, trăitori atât de departe de aceste centre? E drept că în privința cercetării în continuare a locului de producere a dulapurilor de cabinet (în

prezentul studiu) atragem atenția asupra Sibiului și activității ebeniștilor care activau acolo, însă ar fi necesare și cercetări în legătură cu breslele de tâmplari din Cluj și din Brașov, cu tradițiile locale ale producerii mobilierului de lux și a activității ebeniștilor care s-au alăturat eventual la breslele de tâmplari ale acestor orașe.⁴⁷

Concluzii

Studiul prezintă istoria unei cercetări care a depășit deja 20 de ani, și concluziile mai importante care se pot constata pe parcursul acesteia. Totodată atragem atenția, că în problema dulapurilor de cabinet executate în 1705 și 1709 pentru Sámuel Bíró din Mărtiniș și Klára Daniel din Vârghiș cercetarea ar trebui continuată. Sarcina, a cărei împlinire depășește cu mult competența restauratorului, ar solicita colaborarea mai multor specialiști, care lucrează pe mai multe domenii diferite ale științelor.

⁴⁷ Comunicat de Dr. Enikő Szöcsné Gazda și János Fehér.

Până acum se cunosc numai două exemplare ale tipului de mobilier, care au fost obiectul cercetării noastre. Luând în considerare condițiile istorice ale realizării s-ar putea întâmpla, ca să fie vorba de un ”fenomen de enclavă”, iar acest tip de mobilier, în privința construcției și funcțiilor în viitor să fie considerat o manifestare fără seamăn, fără legături cu arta mobilierului european. E un adevărat miracol, că, în epoca războaielor lui Rákóczi, în Ardealul lovit de războaie, molime și foamete situația existențială a comanditarilor a permis să se realizeze chiar două exemplare ale acestui mobilier ieșit din comun. Deoarece până la ivirea perechii dulapului de cabinet păstrat în colecția de mobilier a Muzeului de Arte Aplicate se putea pune sub semnul întrebării chiar existența acestui tip de mobilier!

Lăzile de documente ale lui Sámuel Bíró din Mărtiniș și Klára Daniel din Vârghiș, prin apariția lor ar putea duce chiar la o schimbare în istoria mobilierului european, deoarece prin ele putem să atragem atenția asupra unui grup al mobilierelor acționate cu ajutorul elementelor structurale mobile care – după părerea noastră – poate constitui o treaptă a evoluției în privința formării mobilelor transformabile (plurifuncționale) ce au apărut la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Mulțumiri

Autorul datorează recunoștință tuturor celor care l-au ajutat pe calea care până la urmă a dus la realizarea acestui studiu. Mulțumește doamnei Dr. Petronella Kovács pentru ajutorul dat pe parcursul elaborării lucrării de diplomă, ce a fost un important punct de plecare pentru cercetarea științifică a unui obiect de artă, care chiar după trecerea a peste 20 de ani mai poate produce multe surprize. Datorită îndrumărilor și sprijinului dezinteresat al istoricului de artă János Fehér, după primul schimb de scrisori în vara lui 2015 activitatea de cercetare a putut lua o nouă întorsătură și s-a putut dezvolta. În mod asemănător ne-au oferit ajutor prețios colegii muzeografi principali Éva Horányi și Balázs Semsey și istoricul de artă Erzsébet Vadászi. Autorul datorează mulțumiri doamnei șef de departament Dr. Zsuzsanna Lovay precum și angajaților Muzeului Național Secuiesc, înainte de toate doamnei muzeolog Dr. Enikő Szőcsné Gazda și bibliotecarului Hunor Boér pentru ajutorul dat în munca de cercetare, pentru că ne-au pus la dispoziție documentele importante referitoare la lada de documente dispărută, respectiv cele trei fotografii de arhivă păstrate în fototeca muzeului. Datorăm mulțumiri doamnei fotograf Ágnes Soltészné Haranghy pentru realizarea reproducerilor apărute în studiu și pentru ajutorul oferit în redactarea figurilor.

BIBLIOGRAFIE

- BALOGH Judit (2011): Székelyföldi karrierrek – Az udvarhelyszéki nemesség hatalomszerzési lehetőségei a 16. század második felében. L'Harmattan Kiadó – Transsylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, Budapest.
- BUCHHOLZ, Ralf (1990): Ein Verwandlungsmöbel von Abraham und David Roentgen. Konstruktion – Materialien – Restaurierungsmaßnahmen. In: *Restaurator: Zeitschrift für Kunsttechniken, Restaurierung und Museumsfragen*, 2/1990. Callway Verlag, München.
- DANIEL Gábor, vargyasi id. (1896): A vargyasi Daniel család eredete és tagjainak rövid életrajza. Budapest.
- FLEȘERIU, Anca (2001-2002): Hermannstädter Ebenisten des 18. Jahrhunderts. In: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* (44-45. évf.). Rumänischen Akademie, Forschungsinstitut für Geisteswissenschaften, Hermannstadt/Sibiu.
- KOVÁCS Sándor (2007): Előszó. In: Nemes Erdély országának státusáról, lakosairól, lakóhelyeiről és folyóvizeiről való oktatás, melyet írt volt 1710ben néhai Bíró Sámuel, tanácsúr Erdélyben. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, Székelyudvarhely.
- KÖPECZI Béla főszerk. (1988): Erdély története I–III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LEMPERTZ Auktion 1056 (13. November 2015.): Kunstgewerbe – Decorative Arts. Köln, Kat.1140.
- KURUCZ György (1992-1994): Magyarország és az angol-osztrák kereskedelmi kapcsolatok a XVIII. század közepén. In: *Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1992-1994*, szerk. Fehér György, Budapest.
- MARKÓ Árpád (1933): Az 1704. évi kuruc hadjárat. In: *Hadtörténelmi Közlemények 1933. évfolyam 34. kötet*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- NAGY Géza szerk. (1891): A Székely Nemzeti Múzeum ismertetése. In: *A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője*, I. rész. Jókai Nyomda Részvénytársulat könyvnyomdája, Sepsiszentgyörgy.
- NÉMETH György (1994): Egy talányos bútor 1703-ból. In.: *Magyar Iparművészet*, 1994/2. Iparművészeti Főiskola, Budapest.
- NÉMETH György (1995): Írókabinet-szekrény restaurálása. Szakdolgozat, Magyar Nemzeti Múzeum Felsőfokú Fa Szakrestaurátor Tanfolyam / *Restaurarea unui dulap de cabinet de scris, Muzeul Național Maghiar, Cursul de Formare Profesională, restaurare lemn, temavezető: Kovács Petronella / Coordonator Petronella Kovács*
- NÉMETH György (2008): Talányos bútor a 18. századból – Az eredetiség vizsgálata mint a restaurátor egyik feladata. In: *Műhelytitkok – restaurált műkincsek*. DVD-ROM, Iparművészeti Múzeum, Budapest.
- NÉMETH György (2018): Die Briefladen von Sámuel Bíró von Homoródszentmárton und Klára Daniel von Vargyas – Zwei Kabinettschränke mit besonderem

Aufbau aus dem ersten Jahrzehnt des 18. Jahrhunderts. In: *Ars Decorativa* 32. Iparművészeti Múzeum, Budapest.

ROTH, Victor (1908): *Geschichte des deutschen Kunstgewerbes in Siebenbürgen*. J.H.E. Heitz, Strassburg.

SAS Péter (2006): A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum elmenekített anyagának pusztulása 1945-ben. In: *Erdélyi Tudományos Füzetek* 258. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

SELING, Helmut (1980): *Die Kunst der Augsburger Goldschmiede 1529 – 1868*. Meister, Marken, Werke. Verlag C. H. Beck, München.

SZIRTES Zsófia (2015): *Az erdélyi szászok érdekérvényesítése az átmeneti korszakban (1690 – 1711) / Impunerea intereselor populației săsești din Transilvania în perioada de tranziție (1690–1711)*. Doktori (PHD) értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar / *Teză de doctorat (PHD), Universitatea Catolică Péter Pázmány, Facultatea de litere și științe sociale*, Budapest / *Budapesta*.

VAN HAM Kunstauktionen KG: (17. november 2012.): *Außergewöhnliche Apothekensammlung*. Köln. Kat. 49737-1. <http://www.altertuemliches.at/termine/auktion/apotheken-sammlung-24580> (2017. 09. 14.)

WESSELÉNYI István (1985): *Sanyarú világ. Napló 1703–1708*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

ZINNKANN, Heidrun (2005): *Entfaltung – Roentgenmöbel aus dem Bestand*. Museum für Angewandte Kunst, Frankfurt.

György Németh

Artist-restaurator diplomat de lemn și mobilier
 Restaurator principal
 Muzeul de Arte Aplicate
 1091 Budapesta, str. Üllői 33-37.
 Mobil: +36-20-543-9673
 E-mail: nemeth.gyorgy@imm.hu

LISTA FIGURILOR

Fig. 1. Urmele cuielor ce au fixat platbanda de odinioară a lăzii (desen realizat de autor)

Fig. 2. Reconstrucția grafică a dulapului de cabinet (Németh, 1995.)

Fig. 3-6. Transformarea îmbinării structurale a tăbliei (Németh, 1995.)

Fig. 7. Răscoala condusă de Rákóczi, în Transilvania, 1704.

LISTA FOTOGRAFIILOR

Foto 1. Fața interioară a panoului-capac, după restaurare (fotografie de Zsófia Kovács).

Foto 2. Dezvelirea cornișei dulapului de cabinet (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 3. Locașurile scobite în tăblie ale mecanismelor de închidere a cutiilor mobile (fotografia de Ágnes Kolozs).

Foto 4. Dinții îmbinărilor în formă de coadă de rândunică în cazul sertarelor realizate ulterior au fost decupați invers (fotografie de autor).

Foto 5. Dulapul inferior și superior în timpul restaurării (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 6. Peretele lateral al dulapului superior în timpul restaurării.

Foto 7. Noul perete lateral al cutiei rabatabile (fotografia autorului).

Foto 8. Peretele lateral al dulapului după restaurare (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 9. Urmele feronierilor vechi pe peretele lateral al dulapului de cabinet (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 10. Interiorul dulapului de cabinet înainte de îndepărtarea stratului vechi de lac (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 11. Repictări pe tăblia de scris (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 12. Interiorul dulapului de cabinet după restaurare (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 13. Dulapul inferior și cel superior după restaurare (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 14. Lada de comori a familiei Daniel (Fototeca Muzeului Național Secuiesc, F 323a).

Foto 15. Imaginea dulapului de cabinet păstrat în Muzeul de Arte Aplicate, în poziție similară (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 16. Platbandele și ferecăturile lăzii de documente a familiei Daniel-Bíró, distrusă în 29 martie 1945 la Zalaegerszeg (Muzeul Național Secuiesc, nr.inv. 16/1879, fotografie de Arnold Musát).

Foto 17. Funcțiunile dulapului de cabinet: (1) ladă; (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 18. Funcțiunile dulapului de cabinet: (2) dulap de cabinet; (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 19. Funcțiunile dulapului de cabinet: (3) cu tăblie de scris extensibilă, dulap de cabinet de scris (fotografie de Ágnes Kolozs).

Foto 20. Lada de medicamente de voiaj a lui Matthias Baur II. Augsburg, prin 1680-81. (© Foto: VAN HAM Kunstauktionen / Saša Fuis).

Foto 21. Masa transformabilă a lui Abraham și David Roentgen, Neuwied, 1769. Museum für Angewandte Kunst, Frankfurt am Main

Traducere: Ferenc Csörtán